

**A.N. OSTROVSKİ OYUNLARINDA TOPRAK REFORMU SONRASI RUSYA'DA
TOPLUMSAL DEĞİŞME**

Kamile Sinem KÜÇÜK*

Özet

Rusya'da 1861 yılında Çar II. Aleksandr tarafından toprak köleliğinin kaldırılmasıyla Rus toplumunda ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan birçok değişim gözlemlenir. Ticaretin gelişmesinde büyük bir engel olan toprak köleliği sona erince tüccarlar zenginleşir, toprak kölelerinin sahipleri olan soylular ise eski güçlerini kaybetmeye başlarlar. Rus tiyatro yazarı Aleksandr Nikolayeviç Ostrovski oyunlarında 19. yüzyıl Rusya'sının toplumunu gözlemleyerek çeşitli toplumsal sınıflardaki değişimleri gözler önüne serer. Çalışmanın amacı, toprak reformu sonrasında sosyokültürel açıdan değişim gösteren tüccarların ve soyluların durumlarını Ostrovski oyunlarındaki karakterleri örneğinde ele almaktır.

Anahtar kelimeler: A.N. Ostrovski, Toprak Reformu, Rusya'da Toplumsal Değişim, Rus Tiyatrosu, 19. Yüzyıl Rusya'sı.

**THE SOCIAL CHANGE IN RUSSIA AFTER THE EMANCIPATION REFORM IN THE
PLAYS OF A.N. OSTROVSKY**

Abstract

In Russia economic, cultural and social changes were observed as a result of the serfdom abolition declared by Tsar Alexandr II in 1861. When serfdom, which was an obstacle for development of industry, was abolished, merchants got richer and nobles, who had been owners of the serfs, started to lose their power. Russian playwright Alexandr Nikolayevich Ostrovsky, who observed the Russian society, revealed the social changes of the various social classes in his plays. The aim of the paper is to reveal the state of merchants and nobles, changed socioculturally after the emancipation reform, by analyzing Ostrovsky's characters.

Keywords: A.N. Ostrovsky, The emancipation reform, Social Change in Russia, Russian theatre, 19th century Russia.

Giriş

Rus halk tiyatrosunun kurucusu Aleksandr Nikolayeviç Ostrovski'nin (1823-1886) 1847 yılından ölümüne dek gerçekçilik akımını benimseyerek yazdığı onlarca oyunu, 19. yüzyılın ikinci yarısında Rus toplumsal yaşamını ortaya koyan birer belge niteliği taşır. İyi bir gözlemci olan yazarın olayları ve kahramanları toplumun içinden seçmesi bunun bir nedenidir. Ostrovski'nin tüccarlar, soylular, esnaf, memurlar, öğrenciler, çöpçatanlar, falcılar, hizmetliler, tiyatro oyuncuları gibi farklı toplumsal sınıflara ait insanı kendi ahlak anlayışları, kendi gündelik yaşantıları ve de kendi dil özellikleri ile ele aldığı oyunları dönemin toplumsal yapısına dair birçok veriyi barındırır. Dolayısıyla 1861 yılında toprak kölelerinin özgürlüklerini kazandıklarını bildiren toprak reformunun ilan edilmesi sonrasında ortaya çıkan toplumsal değişim süreci yazarın oyunlarında gözlemlenmektedir.

Hukuki ve idari haklarını kazanan köylüler dışında bu toplumsal gelişmeden oldukça etkilenen iki toplumsal sınıf daha göze çarpar: Zenginleşen tüccarlar ve güçlerini kaybeden soylular. Oyunlarda tüccar ve soylu kahramanların sadece toplumsal konumlarının değiştiği görülmez; bunun yanı sıra kültür seviyeleri, ahlak anlayışları ve gündelik yaşamlarının da başkalaştığı dikkat çekmektedir.

1. 1861 Toprak Reformu ve Rusya'da Toplumsal Değişme

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Rus dili ve edebiyatı, ksinemkucuk@nevsehir.edu.tr.

Toplumsal değişme aydınlanmadan itibaren birçok sosyolog tarafından çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Sosyolog Emre Kongar'ın *Toplumsal Değişme* adlı makalesinde belirttiği üzere; toplumsal değişim kuramları üç ayrı grupta toplanabilir. Klasik sosyolojik kuramları ve kültürel kuramları içine alan birinci grup (Comte, Spencer, Durkheim vb.) toplumsal değişmeyi bir organizma modeli çerçevesinde ele alır. Modern sosyolojik kuramları kapsayan ikinci grup (Parsons, Metron vb.) toplumsal değişime yapısal-fonksiyonel bir yaklaşım getirir. Psikolojik ve sosyal psikolojik kuramları oluşturan üçüncü grup ise (LaPiere, Riesman vb.) toplumsal değişmenin ünitesi olarak bireyi ya da küçük grupları kabul eder.¹ Ancak Batı düşüncesini yansıtan tüm bu kuramların baştan sona Rusya'ya uygulanması mümkün değildir. 18-19. yüzyıllarda Avrupa'yı etkisi altına alan sanayi devrimi sonucunda ortaya çıkan toplumsal değişme Rusya'da görülmez. Rusya'da 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar sanayileşmenin önünde önemli bir engel olarak görülen toprak köleliği sisteminin olumlu ve olumsuz sonuçları tartışılır. Ancak 1861 yılında toprak reformunun ilan edilmesi ile sanayileşme alanında ilk adımların atıldığı Rusya'da toplumsal değişme söz konusu olmaya başlar.

Kökene kesin olarak bilinmese de 11. yüzyılda Kiev Rusya'sına dayandığı varsayılan toprak köleliği (serflik) sistemi, köylülerin bağımsızlığını, idari ve hukuki haklarını toprak sahiplerine veren bir düzeni kapsar. Çeşitli süreçlerden geçerek toprak sahiplerinin güçlerini arttıran bu düzenin Çar I. Aleksandr ve I. Nikolay tarafından kaldırılması için zemin hazırlanır. I.Aleksandr'ın hükmünde 20 Şubat 1803 tarihinde çıkan kanunda toprak kölelerinin özgürlüklerine bırakılması durumu toprak sahiplerine bırakılır. I. Nikolay döneminde ise 2 Nisan 1842 tarihinde *yükümlü toprak köleleri (obyazannıye krestyane)* adı altında bir kanun çıkar.² Söz konusu kanun toprak sahiplerinin belirli yükümler altında toprakların bir bölümünü toprak kölelerine bırakmasını kapsar. Bu yükümleri kabul eden toprak köleleri ile anlaşma imzalanır.

Kurtarıcı Çar (Tsar-osvoboditel) olarak da anılan II. Aleksandr (1818-1881) 19 Şubat 1861 tarihinde Rusya'nın toplam nüfusunun %37'sini oluşturan 22 milyon toprak kölesinin özgürlüğüne kavuşmasını sağlayan bildiriği ilan eder. Vatandaşlık haklarını kazanan köylülerin artık mahkemelerde dava açmaları, ticari kurumlar kurmaları ve farklı toplumsal sınıflara geçiş yapabilmeleri sağlanır. *Özgürlüğünü kazanan köylüler hakkında genel durum (Obşego polojeniya o krestyanah, vıyşedşih iz krepstnoy zavisimosti)* adlı hüküm toprak sahiplerinin mülkleri konusundaki haklarını koruduklarına ve köylülere malikânelerinde kalıcı olarak yer, belirli miktarda toprak ve ürün vermeleri gerektiğini bildirir.³ Ancak köylülerin bunları elde etmeleri için çalışmaları gereklidir.⁴ Köylülerin yaşamlarında aniden bir iyileşme görülme de, reform toplumsal değişme için büyük bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Köylülerin özgürlüklerini kazanmalarıyla beraber 1860'lı yıllardan itibaren ekonomik hayatta bir canlanma olur ve şehirleri ilgilendiren önemli reformlar yapılmaya başlanır. Söz konusu reformlar ile yönetim, hukuk, ekonomi, sağlık, kültür, eğitim, kent yönetimi gibi çeşitli alanlarda hayat şartlarını iyileştirmeye yönelik ihtiyaçların karşılanmasını amaçlanır.⁵ Gıda ticaretinin oluşturulması, çarşı ve pazarların kurulması, borsanın ve kredi kurumlarının düzenlenmesi, yangınlar için önlemler alınması, demiryolu için hazine oluşturulması, yardım kurumları ve hastanelerin kurulması; üniversite, tiyatro, müze, kütüphane gibi halkın eğitimini ve kültürünü arttırmaya yönelik kurumların açılması için harekete geçilir.⁶

Toprak reformu öncesinde Rusya'da ekonomik büyüme oldukça yavaş ilerlemektedir. Bunun nedenlerinden biri soyluların yanında hizmet veren köylülerin, tarımdan elde ettikleri ürünlerin fazlasını sahiplerine bırakması ve dışarıdan herhangi bir ürün almaya gerek görülmemesidir. Örneğin; tarihçi S.G. Puşkarev'in de belirttiği üzere dönemin değerli yiyeceklerinden biri olan şeker Knyaz Svyatoslav (942-972) ve Knyaz Oleg (?-912) zamanında olduğu gibi evde baldan hazırlanır ve misafirlere sunulurdu.⁷ Bunun yanı sıra diğer ihtiyaçlar demirci ve doğramacılar tarafından hazırlanır;

¹ Emre Kongar, *Toplumsal Değişme*, Cilt 4, Sayı 1, Ankara, Amme İdaresi Dergisi, 1971, s.86-88.

² G. Puşkarev, *Rossiya 1801-1917 vlast i obşestvo*, Moskva, Posev, 2001,69.

³ S.G. Puşkarev, a.g.e., s.237.

⁴ Anonim, *İstoriya rossii XIX naçala XX veka*, red.V.A. Fedorov, *İzdatelstvo moskovskogo universiteta*, 2004, S.351.

⁵ Anonim, *İstoriya rossii*, S.315.

⁶ S.G. Puşkarev, a.g.e., s.248.

⁷ S.G. Puşkarev, a.g.e., s.90-91.

kıyafet ihtiyaçları ise dışarıdan alınan kumaşların evde diktirilmesiyle karşılanır. Görüldüğü üzere, evler kendi ihtiyaçlarını karşılayabildiği için iç pazarın gelişmesi de mümkün değildir. Ancak başta pamuklu kumaşlar üzere tekstil ürünlerine karşı bir ihtiyaç olduğu görülmektedir.

18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya sanayileşme konusunda adımlarını atar. Bu adımın temel nedenleri makine tekniğinin gelişmesi ve sanayi toplumunun oluşmasıdır.⁸ Bu dönemde fabrika sahiplerinin çoğu soylulardan oluşur ve fabrikalarda toprak köleleri çalışır. Ancak kendi sermayesini sanayiye yatıran tüccarlar, yüklü paralar ödeyerek özgürlüğünü kazanan ve zenginleşen köylüler de sanayileşme alanında söz sahibi olmaya başlarlar.⁹ Toprak reformu sonrasında ise tüccarlar ve eski toprak köleleri güçlerini arttırır. Böylelikle dengeler değişmeye ve toplumsal sınıflar arasındaki sınırlar birbirinden ayırt edilmez duruma gelir.¹⁰

Klasik kuramcılardan Fransız sosyolog Emile Durkheim, toplumsal değişimin iş bölümünün gelişmesiyle ortaya çıktığını savunur. *Durkheim'a göre işbölümü az ise toplumda mekanik bir dayanışma vardır; topluma gelenekler hâkimdir ve bireycilik görülmez. İşbölümünün artması sonunda ise organik dayanışma meydana gelir ve toplumun bütün faaliyet alanlarında bireycilik gelişir, ihtisaslaşma artar, din evrenselleşir, yerel bağlar zayıflar ve uluslararası değerler gelişir.*¹¹ Rusya'da toprak reformu sonrasında gelişen süreç de bu şekilde açıklanabilir. Hem maddi hem manevi anlamda zenginleşen tüccarlar geleneksel özelliklerinden ve tutucu bakış açılarından tamamen sıyrılmaya başlarlar. Tüccarların gösterişli yaşam biçimleri soylulardan ayırt edilemeyecek hale gelir, üstelik varlıklarını kaybeden soylulardan malikânelerini bile satın almaya başlarlar. Bu ailelerin çocukları küresel ticaret hakkında iyi bir eğitim aldıkları, çoğunun yurt dışında okuduğu ve iyi bir yabancı dil hâkimiyetine sahip oldukları görülür.¹² Tüccarlar ve soylular arasındaki keskin çizgilerin kalkması sonucunda birbirleri arasında evlilikler de yaygınlaşır. Böylelikle tüccar aileleri gelin ve damatlar aracılığıyla genişler ve güçlenir.¹³

18. yüzyılda II. Yekaterina (1729-1796) önderliğinde Fransız kültürünün etkisi altında kalarak altın çağını yaşayan soylular için toprak reformundan sonra ekonomik, kültürel ve ahlaki bir çöküş başlar. Toprak kölelerinin özgürlüğü ile toprakları azalmaya başlayan soyluların bir kısmı topraklarını satışa çıkarır ve kentlerde sanayi alanında uğraş vermeyi tercih eder. Reform öncesinde askeriye ya da devlet kurumunda hizmet etme geleneği, reform sonrasında etkisini kaybeder. Malikânelerinde aile hayatı kurmayı tercih eden soylularda devlet meselelerine karşı bir zayıflama görülür.¹⁴ 19. yüzyılın sonlarına doğru soylu sınıfındaki ahlaki çöküşü değerlendiren Rus devlet adamı Kont S.Yu. Vitte (1849-1915) o dönemde soyluların hem olumlu, hem de olumsuz yönden diğer insanlardan ayrıldıklarına dikkat çeker.¹⁵ Şüphesiz ki, zenginliğe, gösterişe ve hâkimiyete olan düşkünlük onlardaki olumsuz karakter özelliklerinin nedenleri arasındadır. Bunun yanı sıra gözlemlenen ekonomik çöküş ve soyluların çalışmama alışkanlıklarının da bu sonuçları doğurduğu söylenebilir. Üstelik genç soyluların artık balo gibi eğlence yerlerine güzel zaman geçirmek için değil, kendilerine zengin ya da güçlü bağlantıları olan bir kadın bulmak için gittikleri gözlemlenir.¹⁶

Görüldüğü üzere; toprak reformu kısa sürede köylüler için bir refah getirmese de, Rusya'daki toplumsal dengelerin değişmesine neden olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren soyluların eski güçlerini kaybetmesi, sanayi ile uğraşan tüccarların ve eski toprak kölelerinin zenginleşmesi ile toplumsal sınıflar arasındaki sınırlar keskin çizgilerini kaybeder.

2.Toprak Reformu Sonrasında A.N. Ostrovski Oyunlarında Tüccar Karakterler

⁸ Anonim, İstoriya rossii XIX naçala XX veka, s.34.

⁹ Anonim, İstoriya rossii XIX naçala XX veka, s.35.

¹⁰ N.V. Sinyavina, İstoriya russkoy kultury, Moskva, İnfra, 2016, s.213.

¹¹ Kongar, s.68.

¹² Anonim, İstoriya Moskvıy, red. A.N. Saharova, Moskva, Mosgorarhiv, 1997, s.325.

¹³ L.N.Jukova, Russkoye kupeçestvo, Moskva, Veçe, 2014, s.7.

¹⁴ Anonim, İstoriya kultury povsednevnosti, red. V.P.Bolşakova, Moskva, Prospekt, 2016, s.363.

¹⁵ Velovinski, Jizn russkogo obivatelya, Moskva, Kuçkogo pole, 2014, s.161.

¹⁶ Veloninski, a.g.e., s.164.

Ostrovski'nin ilk oyunlarında Moskova'nın Zamoskvoreçe¹⁷ bölgesindeki tüccar yaşantısını ortaya koyması edebi çevrelerde dikkat çekmesini sağlar. Yazar *Zamoskvoreçe sakinleri hakkında notlar* (*Zapiski Zamoskvoretskogo jitel'ya*) adlı kısa öyküler içeren eserinde söz konusu bölgenin gizli kalmış bir yapısı olduğunu, bölge hakkında doğru olmayan söylentiler yayıldığını ancak kendisinin konu üzerinde doğru bir başvuru kaynağı olduğunu öne sürer.¹⁸ Zamoskvoreçe'de yaşam oldukça renklidir; kendine özgü gelenek ve görenekler buradaki yaşamı farklılaştırır.¹⁹ Yaşamın her alanına yansıyan geleneksellik ve tutuculuk bölgenin temel özellikleridir. Söz konusu yaşam koşulları altında 19. yüzyılın ilk yarısında kültürlü ve eğitilmiş olmadıkları gözlemlenen tüccarlar tiyatroya gitmezler, kitap ve gazete okumazlar, yabancı dil bilmezler. Üstelik kendi dillerini de doğru bir biçimde konuştukları söylenemeyen tüccarlar kendilerine özgü yerel bir dil kullanırlar. Dönemin modasına uygun giyinmezler, Çar Korkunç İvan (1550-1584) döneminde olduğu gibi giyinmeye devam ederler. Toprak reformu öncesindeki tüccarlar dış görünüş olarak uzun sakalları ve iri yapıları ile betimlenirken, temel karakter özellikleri de despotluk olarak tanımlanır.

Yazarın 1849 yılında yayımladığı ilk oyunlarından biri olan *Aile Meselesi* (*Svoi lyudi soçtyomsya*) adlı komedyadaki tüccar Bolşov karakteri de bu tanımlara uygundur. Karakterin "Samson Sılıç Bolşov" ismi; "güçlü kişi" anlamına gelen "Samson", "güçlü" anlamına gelen "Sılıç" ve "büyük" anlamına gelen "Bolşov" sözcüklerinden oluşarak kahramanın temel özellikleri hakkında bilgi verir. Geleneksel tüccar dik başlı, inatçı ve despot bir karaktere sahiptir. Onu kendi fikirlerinden başka bir fikre inandırmak imkânsızdır. Toprak reformu öncesinde despot tüccarlara başka bir örnek de 1859 yılında yayımlanan *Fırtına* (*Groza*) adlı dramdaki Savel Prokofeviç Dikoy karakteridir. Karakterin Dikoy soy ismi Rusça'da *yabani* anlamına gelen *dikiy* sözcüğünden türemektedir. Soy isminde de anlaşıldığı üzere, etrafındaki insanlara oldukça kaba davranan, kendinden güçsüz insanları ezen sert bir karaktere sahiptir. Oyunda kendisi *kaba sözcükler olmadan nefes bile alamaz* sözleriyle tasvir edilir.²⁰

Rus eleştirmen Dobrolyubov'un Ostrovski'nin edebi eserlerini değerlendirdiği *Karanlık Çarlık* (*Temnoye tsarstvo*) ve *Karanlık Çarlıkta Işık* (*Luç sveta v temnom tsarstve*) makaleleriyle beraber Rus edebiyat eleştirisi tarihine giren *karanlık çarlık* terimi Bolşov ve Dikoy gibi despot karakterlerin yer aldığı bir dünyayı temsil eder.²¹ Ancak söz konusu karanlık çarlığın üyelerine toprak reformu sonrasında ele alınan oyunlarda rastlanmaz. Tüccarlar reformdan sonra kendi geleneksel kimliklerinden sıyrılarak Batılılaşan birer ticaret adamına dönüşürler. Toprak reformu sonrasında ortaya çıkan ilk iş adamı tiplmesi 1868 yılında yayımlanan *Kolay Para* (Beşeniye dengi) adlı komedyada yer alan Vasilkov karakteridir. Sanayi ile uğraşan yeni nesli temsil eden Vasilkov, bir önceki nesildeki tüccarların karakter özelliklerini taşımaz. Aksine dürüst, medeni, yasalara saygılı bir bireydir. Vasilkov'un "hiçbir çıkar ya da hiçbir güzel kadın benim çalıp çırpmanı sağlayamaz" sözleri onu birçok Ostrovski karakterinden ayırır.²²

1877 yılında yayımlanan *Fedakâr* (*Poslednaya jertva*) adlı komedyada oldukça kültürlü, geleneksel görünüşünden tamamen sıyrılmış, düşünceleri Batı'ya dönük zengin bir tüccar, onun yeğeni ve yeğenin kızı üzerinden toplumsal değişme açığa çıkarılır. Ostrovski'nin al yanaklı, 60 yaşında, sinekkaydı tıraşlı, saçları özenle taralı, çok şık giyimli ve çok zengin bir tüccar olarak betimlediği Flor Feduliç Pribytkov'un soy ismi, Rusça'da *kâr*, *kazanç* anlamına gelen *pribytok* sözcüğünden türemektedir.²³ Yaşamı para ve sermaye üzerine kurulu tüccar; parasını ticaretten kazandığını ve bu paranın da ticarete gitmesi gerektiğine inanır.²⁴ Ticaret dışında zamanını kültürel aktivitelerle dolduran Flor Feduliç, gazete okuyup gündelik haberleri takip eder, evinde değerli sanat eserleri bulundurur, her daim sezonluk tiyatro ve opera biletine sahiptir. Yeğeni Lavr Mironiç ise,

¹⁷ "Zamoskvoreçe" Moskova nehri kıyısında yer alan, 19. yüzyılda tüccarlar, din adamları ve soyluların yaşadığı tarihi bir bölgedir. Söz konusu bölge tüccarlarla beraber anılır. Bunun nedeni, tüccarların yoğunlukla Zamoskvoreçe'de yaşamasıdır. Ostrovski gizli kapılar ardındaki Zamoskvoreçe yaşantısını ortaya çıkarttığı için Zamoskvoreçe'nin Kolumb'u olarak da anılır.

¹⁸ A.N. Ostrovski, *Zapiski Zamoskvoretskogo jitel'ya*, Moskva, Pravda, 1987, s.15.

¹⁹ M. Lobanov, *Ostrovski*, Moskva, Molodoya gvardiya, 1959, s.13.

²⁰ A.N. Ostrovski, *sobraniye soçineniy*, c.2, Moskva, Gosudarstvennoye iz., 1959, s.225.

²¹ N.A. Dobrolyubov, *Literaturnaya kritika*, Leningrad, Hudajestvennaya literatura, 1984, s.6, s.337.

²² A.N. Ostrovski, *sobraniye soçineniy*, c.5, Moskva, Gosudarstvennoye iz., 1959, s.477.

²³ A.N. Ostrovski, *sobraniye soçineniy*, c.7, Moskva, Gosudarstvennoye iz., 1959, s.344.

²⁴ A.N. Ostrovski, a.g.e., s.380.

Ostrovski'nin betimlemesine göre *Bakenbardı*²⁵ tarzında özenle taranmış saçları ve şık giyimi ile etkileyici bir görünüme sahip esmer bir adamdır. Gazete okur, gündelik haberleri ve borsayı takip eder. Kızı İrene ile beraber Batı edebiyatı ile ilgilenir, düzenli olarak kitap siparişi verir, hem edebiyat hem de resim üzerine tartışabilecek kültür seviyesine erişmiştir.

Gelişen sanayileşme ile dönemin zenginlik anlayışı eski zamanın zenginliğiyle kıyaslanamaz hale gelir. Önceleri zenginlik güzel bir ev, güzel mobilyalar ve güzel kıyafetlerden ibaretken, reformdan sonraki zenginlik anlayışı görkemli bir yaşam biçimine işaret eder. Lavr Mironiç'in, kızı İrene ve nişanlısı için düzenlediği nikâh yemeği daveti buna bir örnektir. Akşam yemeği için görkemli, kaliteli, sıra dışı, başka bir deyişle Rusya'da bulunmayan Avrupai tatlar hazırlanır. Lavr Mironiç menüde *çeşit çeşit kaliteli vodka, hayvar, ançüez, içi dolgulu zeytin, istakoz, dilli ve beyinli kanepeler, Fransız usulü bir biftek yemeği olan "trüflü boeuf a la mode", buharda mersin balığı, kızarmış çulluk, üzümlü kekler, meyve tabakları, çeşit çeşit dondurma, kaliteli şarap ve şampanya* bulunmasını tercih eder.²⁶ Bunun yanı sıra Flor Feduliç'in içinde alkol bulunan dondurmali bir tatlı olan *Punch glase* siparişini de menüye ekletir.²⁷ Şarap ve şampanya seçimleri ise 19. yüzyılda üst toplumsal tabakanın tercih ettiği ithal içkiler arasından yapılır.

Nikah yemeği için bir kültür göstergesi olarak müzik seçimi de oldukça önem taşır. Lavr Mironiç Zampa²⁸ operası ya da Aida²⁹ operasından üvertürlerin çalınması hakkında kararsızlığa düşer. Flor Feduliç ise "Bağdat Halifesi"³⁰ Operası (kalif bagdatskiy) "Lodoiska"³¹ adlı operalarını önerir. Bunun yanı sıra Lavr Mironiç yemeğin sonunda "Barinya" adlı Rus halk müziği eşliğinde 12 adet dansçının sahneye çıkacağına karar verir.

Değişen toplum düzeninde tüccarların ticarete bakış açılarının değiştiği de görülmektedir. Lavr Mironiç'in "Bizim işimiz sadece Moskova nehri kıyısındaki Zamoskvoreçe'den ibaret değil. Ren nehri³² ve Thames nehri³³ de bizi ilgilendirir" sözleri artık ticaretin dış dünyaya da kapılarını açtığını gösterir.³⁴ Dolayısıyla küreselleşen ticaret anlayışı oyunlara da yansıyor. *Çeyizsiz Kız (Bespridannitsa, 1878)* adlı dramdaki varlıklı iş adamı Knurov ve Avrupai giyimli büyük bir ticaret firmasının genç temsilcisi Vojevotov gibi yeni tipler de doğurur. *Kolay Para (Beşeniye dengi, 1869)* komedyasında soylu karakter Telyatev'in de vurguladığı üzere bu dönemde para iş adamlarındadır ve onlar paralarını kolay kolay havaya saçmaz.³⁵ Başka bir deyişle; kazanılan paralar yeni sermayelere harcanır ve Rusya'nın gelişimine önemli bir katkı sağlar. Örneğin; 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren tüccarlar hastane, okul, müze, kilise gibi halkın ihtiyaçları doğrultusunda topluma hizmet etmeyi görev edinerek yatırımda bulunurlar.³⁶ Dolayısıyla tüccarlar bu süreç içerisinde Rusya'nın sadece sanayi anlamında değil; eğitim, sağlık, kültür vb. alanlarda da ilerlemesini sağlarlar.

3. A.N. Ostrovski Oyunlarında Toprak Reformu Sonrası Soylu Yaşamında Değişme

Ostrovski toprak reformu öncesinde oyunlarında soylu karakterlere yer verse de, reform sonrasında ele aldığı soylu karakterler daha çeşitlidir. Soylu sınıfında gözlemlenen ekonomik, kültürel ve ahlaki çöküş bu dönemin oyunlarında özellikle vurgulanır. 1868 yılında yayımlanan *Bu Hesapta*

²⁵ *Bakenbardı* sözcüğü Rusça'ya Almanca'dan şakak anlamına gelen *Backen* ve sakal anlamına gelen *Bart* sözcüklerinden türeyen *Backenbart* sözcüğünden geçmiştir. Şakak ve ağız arasındaki bölgenin tıraş edilip favorilerin uzatılmasını içeren bir moda akımıdır. 18. yüzyılın sonunda İngiltere'de ortaya çıkan bu moda akımı, Rusya'da 19.yüzyıl'dan 20.yüzyılın başına kadar hâkimiyetini sürdürmüştür. Yazar Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799-1837) ve General Mihail Dmitriyeviç Skobelev (1843-1878) bu moda akımının temsilcilerindedir.

²⁶ A.N. Ostrovski, a.g.e., s.394-396.

²⁷ A.N. Ostrovski, a.g.e., s.416.

²⁸ 1831 yılında bestelenen Fransız bestekar Ferdinand Herold'a ait Zampa Operası

²⁹ 1871 yılında bestelenen İtalyan bestekar Verdi'ye ait Aida Operası

³⁰ 1811 yılında bestelenen Fransız bestekar François-Adrien Boieldieu'ye ait Bağdat Halifesi Operası.

³¹ 1791 yılında İtalyan bestesi Luigi Cherubini'ne ait Lodoiska Operası.

³² Ren nehri-İsviçre, Lihtenştayn, Avusturya, Almanya, Fransa, Hollanda topraklarında akan Batı Avrupa'nın önemli bir nehri. İsviçre Alplerinde doğup Kuzey Denizi'ne dökülür.

³³ Thames nehri İngiltere'nin güneyinde Londra'nın içinden geçerek Kuzey Denizine dökülen önemli bir nehir.

³⁴ A.N. Ostrovski, a.g.e., s.371.

³⁵ A.N. Ostrovski, sobraniye soçineniy, c.5, s.501.

³⁶ İstoriya kulturny povsednevnosti, s. 378

Yoktu (Na vsyakogo mudretsa dovolno prostoty) adlı komedyada eski kuşak zengin, saygıdeğer ve soylu karakterler Mamayev ve Krutitski üzerinden toprak reformu başta olmak üzere yenilikçi reformlara yapılan eleştiriler ve yeni düzen konusundaki endişeler ele alınır. Mamayev ve Krutitski şu sözlerle içinde buldukları dönemi değerlendirirler:

“Mamayev: Bizi nereye götürürlerse oraya gidiyoruz. Ama bizi nereye götürdüklerini bilmiyoruz. Ne olacak bu işin sonu?

Krutitski: Ben tüm bu düşüncesiz denemelere bakıyorum ve kötü bir şey görmüyorum. Bizim yüzyılımıza düşüncesizlik hâkim. Herkes genç, herkes deneyimsiz. Onu da deneyelim, bunu da deneyelim, bunu tekrar yapalım, diğerini değiştirelim. Değiştirmek kolay. Peki, soruyorum. Nerede çağımızın bilgeliği ve tecrübesi?”³⁷

Bu düşünceler doğrultusunda Krutitski kendi bilgeliğini ve tecrübesini başkalarına da aktarmak amacıyla dile getirdiği endişelerini bir makalede toplamaya karar verir. Toprak reformu hakkında yazdığı makalesinde düşüncelerini şu şekilde aktarır: *Kendi özünde bile bütün reformlar zararlıdır. Reformların içeriği nedir? Reformlarda iki ana konu üzerinde durulur: Birincisi, eskiyi reddetmek; ikincisi de, onun yerine herhangi yeni bir şey koymak. Peki, bunlardan hangisi zararlıdır? İkisinin de zarar konusunda birbirinden farkı yoktur.* Görüldüğü üzere, Krutitski'nin makalesinde belirttiği düşüncelerin ana fikri reformların zararlı olduğu ve toprak köleliğinin kaldırılmasının asla bir yarar sağlamayacağıdır. Krutitski ile aynı düşünceleri paylaşan Mamayev ise toprak reformu öncesindeki ve sonrasındaki yaşamı karşılaştırmaya devam ederek eskiye olan özlemini şu sözlerle dile getirir:

“Mamayev: Şimdi neden hizmetliler eskisi gibi iyi değil? Çünkü öğütlerimi dinlemeyecek kadar sorumluluk sahibi değiller. Eskiden her çalışanın en ufak detayıyla bile ilgilenirdim. Küçükten büyüğüne kadar her şeyi öğretirdim... Onlar da beni dinlemekten soluksuz kalırlardı. Bu onlar için oldukça faydalıydı, benim içinse soylu bir uğraştı. Ama şimdi olanlardan sonra... Neyi kastettiğimi anlıyorsunuz değil mi?

Glumov: Anlıyorum.

Mamayev: Şimdi gel de dene bunları yeni hizmetlilere! Birkaç kere onlardan birine metafizik okudum. Bana ne derse beğenirsin! Onu cezalandırmak için bunu yaptığımı söyledi. Evet, ceza için!

Glumov: Ne kadar cahil biri!

Mamayev: Ben katı bir insan değilim, benim sertliğim sözlerimdedir. Tüccarlar gibi her sözüm kötek darbesi değildir. Diyorlar ki, söz ne kadar sertse, o kadar anlaşılırdır. Oldu o zaman! Ben sözlerimle eğitim ama şimdi buna kimse önem vermez.”³⁸

Mamayev'in sözleri karikatürize öğeler içerse de, söz konusu dönemdeki köylü özgürlüğü karşıtı soyluların görüşlerini içermektedir. Bu karşı duruşun nedenlerinden biri toprak kölelerini kaybeden soyluların güçlerini de kaybetmeye başlamasıdır. Soylular için malikânelerindeki ormanlarını satışa çıkarmak bu dönemde bir çözüm yolu olur. Söz konusu tema 1871 yılında *Orman (Les)* adlı komedyada işlenir.³⁹ Zengin toprak sahibi dul bir kadın olan Gurmijskaya, Rus doğasının güzelliğini, Rus yaşamının çeşitliliğini ve değişen geçmişi simgeleyen ormanını satışa çıkartır. Ormanın satılması toprak sahiplerinin saltanatının bitişini ve güçlerini kaybedişlerini simgeler.

Güçlerini kaybeden soylular için bu durumdan kurtulmanın başka bir çözüm yolu ise evliliktir. Genç soylu delikanlılar güçlerini yeniden kazanmak için zengin kadınlarla evlenmeyi tercih ederler. Söz konusu tema Ostrovski oyunlarında sıklıkla ele alınır. Örneğin; adı belirtilmeyen bir kentte geçen *Kurtlar ve Kuzular (Volki i Ovtsiy, 1875)* adlı komedyada Peterburg'da iş adamı olarak çalışan toprak sahibi soylu Berkutov, zengin toprak sahibi bir kadın olan Kupavina ile evlenmeyi amaçlar. Malikânenin sahibi olmak, değerli bir arazi olan malikâneye ait ormanı satın gelir elde etmek ve şarap fabrikası kurmak bu amacının altında yatan gerçek nedenlerdir. Berkutov güvenilir kaynaklardan

³⁷ A.N. Ostrovski, sobraniye soçineniy, c.7, s.273-274.

³⁸ A.N. Ostrovski, sobraniye soçineniy, c.5, S.267

Kupavina'nın ormanından demiryolu geçeceğini öğrenmiş ve bu evliliği bir yatırım olarak düşünmüştür.

Bu duruma bir diğer örnek ise *Fedakâr (Poslednyaya jertva)* adlı komedyadaki Dulçin karakteridir. Yüklü miktarda borçları olan soylu Dulçin kumarda para kaybetmeye devam etmekte ve sunduğu aşk vaadiyle borçlarını toprak sahibi Yuliya'ya ödetmektedir. Aynı zamanda zengin bir tüccarın kızı olan İrene ile evlenme arifesindeyken, İrene'nin babasının bir sahtekâr olduğu ortaya çıkmasıyla evlilik gerçekleşmez. Dulçin'in kendine yeniden zengin bir kadın bulması çok da vaktini almaz.

Aynı tema *Çeyizsiz kız (Bespridannitsa)* adlı dramda da işlenir. Gemi sahibi genç soylu Sergey Sergeyiç Paratov tüm mal varlığını kaybetme aşamasında olduğundan milyarder bir kadınla evlenmek üzeredir. Ancak sakladığı bu durum Larisa'ya umut vermesini ve onun yaşamını alt üst etmesini engellemez. Yaşanan olaylar Larisa'nın nişanlısı tarafından öldürülmesi ile son bulur. Berkutov, Dulçin ve Paratov örneklerinde de görüldüğü üzere; Rus sosyal sınıf basamaklarında kültürlü bir katmanı simgeleyen soyluların, yeni yaşama biçimlerindeki ahlaki yoksunlukları onların önlenemez bir düşüşe geçmesine yol açar.

Akıllılar da yanılır adlı oyunda görülen toprak reformuna karşı duruş ve eskiye özlem; birçok toprak sahibi soyluyu karakter olarak ele alan *Kurtlar ve Kuzular* gibi oyunlarda rastlanmaz. Zaman ilerledikçe toprak sahiplerinin de bu durumu benimsedikleri ve yeni yaşama uyum sağladıkları gözlemlenir.⁴⁰ Bunun bir nedeni; toprak kölelerinin özgürlüğü, toprak ve kent yönetimi, hukuk düzenlemeleri, yeni eğitim kurumları gibi ilerici uygulamaların topluma yenilik getirdiğini eski yönetim taraftarlarının fark etmesidir.⁴¹

Sonuç

Kökünü 11. yüzyıla kadar dayanan toprak köleliği sisteminin 1861 yılında II. Aleksandr tarafından ilan edilen toprak reformu ile kaldırılması Rusya'da toplumsal değişmelere neden olur. Sanayileşme konusunda büyük bir engel olarak görülen toprak köleliği sisteminin kaldırılmasıyla Rusya sanayi alanında gelişim göstermeye başlar. Bunun yanı sıra toplumun ilerlemesini sağlayacak kent, eğitim, hukuk gibi birçok alanda reformlar ilan edilir. Özgürlüğüne kavuşan köylüler dışında bu reformlardan soylular ve tüccarlar oldukça etkilenir. Toprak kölelerini kaybeden soyluların ekonomik durumları sarsılmaya başlar ve aynı zamanda ahlaki bir çöküş de gözlemlenir. Tüccarlar ise ticaretin ve sanayileşmenin gelişmesi ile daha da zenginleşirler. Geleneksel yaşam biçimlerinden sıyrılarak bir soylu gibi yaşamaya başlarlar. Görüldüğü üzere; reformların etkileri sonucunda toplumsal sınıflar arasındaki keskin çizgiler kaybolmaya başlar ve toplumsal sınıflar arasında geçiş yapmak daha yaygın bir hale gelir.

Toplumdaki bu değişme Ostrovski'nin oyunlarında açıkça gözlemlenir. Yazarın toprak reformu sonrasındaki oyunlarında görkemli yaşam biçimleri ile tüccarlara, zengin iş adamlarına, ekonomik, kültürel ve ahlaki bir çöküş içerisinde olan soylulara sıklıkla rastlanır. Reform öncesindeki Ostrovski oyunlarında uzun sakallı, geleneksel kıyafetler içerisinde kaba ve despot bir biçimde tasvir edilen tüccarlar; reform sonrasında ise Avrupalı görünüşleri ile bir soylu gibi betimlendikleri görülür. Soyluların ise kaybettikleri güçleri çeşitli yollarla geri kazanmaya çabaladıkları dikkat çeker. Yapılan oyun incelemeleri doğrultusunda Ostrovski oyunlarının tarih ve kültür düzleminde toplumsal bir belge niteliği taşıdığı görülmektedir.

Kaynakça

Aleksandr Nikolayeviç Ostrovski, sobraniye soçineniy, c.2, Moskva, Gosudarstvennoye iz., 1959.

Aleksandr Nikolayeviç Ostrovski, sobraniye soçineniy, c.5, Moskva, Gosudarstvennoye iz., 1959.

Aleksandr Nikolayeviç Ostrovski, sobraniye soçineniy, c.7, Moskva, Gosudarstvennoye iz., 1959.
Anonim, İstoriya kultury povsednevnosti, red. V.P.Bolşakova, Moskva, Prospekt, 2016.

⁴⁰ Anonim, Entsiklopediya Ostrosvkogo, red. İ.A. Ovçinina, Kostroma, Şuya, 2012, s.87.

⁴¹ İstoriya Moskvy, s. 250.

- Aleksandr Nikolayeviç Ostrovski, Zapiski Zamoskvoretskogo jitel'ya, Moskva, Pravda, 1987.
- Anonim, Entsiklopediya Ostrosvkogo, red. İ.A. Ovçinina, Kostroma, Şuya, 2012.
- Anonim, İstoriya Moskvıy, red. A.N. Saharova, Moskva, Mosgorarhiv, 1997.
- Anonim, İstoriya rossii XIX naçala XX veka, red.V.A. Fedorov, İzdatelstvo moskovskogo universiteta, 2004.
- Emre Kongar, Toplumsal Değişme, Cilt 4, Sayı 1, Ankara, Amme İdaresi Dergisi, 1971.
- L.N.Jukova, Russkoye kupeçestvo, Moskva, Veçe, 2014.
- M. Lobanov, Ostrosvki, Moskva, Molodoya gvardiya, 1959.
- Nikolay Aleksandroviç Dobrolyubov, Literaturnaya kritika, Leningrad, Hudajestvennaya literatura, 1984.
- N.V. Sinyavina, İstoriya russkoy kulturıy, Moskva, İnfra, 2016, s.213.
- Sergey Germanoviç Puşkarev, Rossiya 1801-1917 vlast i obşestvo, Moskva, Posev, 2001.
- Velovinski, Jizn russkogo obıvatel'ya, Moskva, Kuçkogo pole, 2014.